

Cultuurtheoloog
F.O. van Gennep
(1926-1990).
Foto: Skandalon

Het is een mooie titel, die Gerrit van Meijeren (1965) koos voor het proefschrift dat hij afgelopen donderdag in Groningen verdedigde: *Slenteren in de stad van de mens*. De slentenaar hier is F.O. van Gennep (1926-1990), in de tweede helft van de vorige eeuw een bekend theoloog. Hij was uiterst betrokken bij wat zich in cultuur en maatschappij afspeelde, en reageerde daarop in zijn vele artikelen, bijvoorbeeld in het magazine *In de waagschaal*.

Van Meijeren legt in zijn studie de focus bij de 'cultuurtheologie' van Van Gennep, dus bij de wijze waarop hij als theoloog in 'gesprek' was met de cultuur. En dat komt duidelijk naar voren in hoe Van Gennep literatuur las: het werk van schrijvers van Fjodor Dostojevski tot A.F.Th. van der Heijden.

Heersende cultuur

Van Gennep kon zich, met deze interesse, verwant weten met het theologische voorgelicht. Nogal wat theologen kijken met interesse rond in de wereld van cultuur, kunst en literatuur, waarin kernen van de heersende cultuur zich tonen, als in een spiegel. Negentiende-eeuwse theologen als J.H. Gunning jr. en Is. van Dijk deden dit al, net als K.H. Miskotte in het midden van de vorige eeuw. Theologen als Martien Brinkman, Johan Goud en Erik Borgman zijn hedendaagse voorbeelden.

Ook Van Gennep past dus in dit rijtje, en hij neemt er een opvallende plaats in. Hij besteedde zijn proefschrift, uit 1962, aan de Franse romanschrijver Albert Camus. Het ging Van Gennep om het 'ethische denken' van Camus. En die interesse kenmerkt Van Gennep, zo valt op te maken uit het panoramische beeld dat Van Meijeren van hem schetst.

Van Gennep was zeer geboeid door de vraag naar 'het goede leven', naar wat het menselijke bestaan leefbaar en waardevol maakt. Natuurlijk komt er dan juist ook veel onheil ter sprake, want het leven is maar al te vaak, voor velen, onleefbaar. De vraag is dan: welke diagnose geven kunstenaars en schrijvers van de menselijke situatie?

Catechisatie in de hongerwinter

Van Meijeren brengt veel teksten van Van Gennep ter sprake, en analyseert die. Het gaat van scripties die hij als student schreef over Dosto-

jevski, levenslang zijn favoriete auteur, tot een artikelenreeks over Tolstoj en meer incidentele teksten over bijvoorbeeld Milan Kundera en Isabel Allende – en nog veel meer. En dan is er ook nog het grote, cultuurkritische boek dat Van Gennep in 1989 publiceerde: *De terugkeer van de verloren Vader*, waarin aandachtig naar literaire schrijvers geluisterd wordt.

Maar de studie van Van Meijeren begint met een schets van Van Genneps leven, in een poging om de bronnen van zijn theologie en van zijn culturele en literaire belangstelling in beeld te krijgen. Die poging is niet tevergeefs: op de middelbare

Theoloog Van Gennep dwaalt als een snuivend dier door de cultuur

RECENSIE THEOLOGIE

Tjerk de Reus

Wie met een openheid door de cultuur 'slentert', komt heel wat te weten. Zeker ook de theoloog die peinst over God, mens en wereld. Wat dit slenteren opleveren kan, bewees F.O. van Gennep, in zijn vele geschriften.

Slenteren in de stad van de mens. De cultuurtheologie van F.O. van Gennep. Gerrit van Meijeren. Skandalon. 35,00 euro

school blijkt Van Gennep een inspirerende godsdienstleraar te hebben gehad, die 'in staat was geloofsvragen met ons te bespreken aan de hand van romans en toneelstukken uit de wereldliteratuur' - zoals Van Gennep later zou vertellen.

Tijdens de oorlog raakte hij 'steeds meer onder de indruk van de kerk' en kreeg hij contact 'met een in die tijd heel beroemde dominee': dr. J.C.A. Fetter. Van Gennep herinnerde zich later: 'In de hongerwinter gaf hij mij een soort privé-catechisatie. Hij vertelde dan over Dostojevski en Tolstoj en Shakespeare en Ibsen, en dat heeft een ontzaglijke indruk op mij gemaakt.' Fetter wist waarover

hij sprak, hij was zelf in 1917 gepromoveerd op de Noorse toneelschrijvers Henrik Ibsen, in wiens werk hij 'den invloed van den Heiland' waarnam.

Totalitaire ideologieën

Ook de theoloog E.L. Smelik – tevens bekend van gezangen uit het kerkelijke liedboek – groeide voor Van Gennep uit tot een leermeester. Hij leerde Van Smelik dat je als theoloog 'als een snuivend dier door de cultuur hebt te dwalen om te zien, waar er geneeskrachtige kruiden te vinden zijn en van welke kant het gevaar dreigt.'

Dit citaat is een prima zelftypering van Van Gennep: enerzijds peilen waar 'gevaar' dreigt en anderzijds zoeken naar 'geneeskrachtige kruiden'. Bij Dostojevski en Camus ontdekte Van Gennep een scherpe intuïtie voor gevaar: de ontmaskering van de mens die als een god wil zijn en over de medemens heersen wil, nadat eerst de God van het christendom is afgeschafte.

In het denken van Van Gennep hangt deze neiging, als god willen heersen over je medemens, sterk samen met de totalitaire ideologieën van de twintigste eeuw. Dostojevski voorzag die, zou je kunnen zeggen, en Albert Camus stond er middenin. De ethische positie die Camus in zijn werk ter sprake brengt, komt erop neer dat we dan wel zonder God leven moeten in het moderne tijdsgewricht, maar dat gewaakt moet worden dat de plek van God niet door de mens wordt ingenomen.

Van Gennep wilde als christelijk theoloog daar nog wel iets aan toevoegen, zoals ook Dostojevski in zijn werk deed, omdat het voor hem niet zonder God kon - maar hij waardeerde zeer de diepgaande bezinning van Albert Camus op thema's als absurdisme, vervreemding, revolutie en geweld.

Van Meijeren bewijst zijn lezers – en ook de kerk, mag je eraan toevoegen – een zinvolle dienst met dit proefschrift, door Van Gennep en diens cultuurtheologie in de schijnwerpers te zetten. Hij doet dit op een manier die niet alleen Van Genneps eigenheid verheldert, maar ook het vuur aanblaast: om in kerk en theologie betrokken te luisteren naar de stemmen van de literatuur, om de 'grondwoorden' van het christelijk geloof contact laten maken met de realiteit van het leven.